

УДК [329.7-055.2.СОЮЗ УКРАЇНОК":329.73ОУН](477.83/.86)"1929/1939"

Марта ГАВРИШКО

СТАВЛЕННЯ ПРЕДСТАВНИКІВ ЛІБЕРАЛЬНОГО ФЕМІНІЗМУ В ГАЛИЧИНІ ДО ОУН У 1929–1939-х РОКАХ

Проаналізовано ставлення “Союзу українок” до ідеології і практики Організації українських націоналістів (ОУН) у друге міжвоєнне десятиліття. Простежено контакти між представниками ОУН та Міленою Рудницькою на початку 1930-х років. Особливу увагу приділено характеристиці різниці в поглядах між молодими і старшими членками “Союзу українок” на фемінізм та націоналізм.

Ключові слова: “Союз українок”, фемінізм, Мілена Рудницька, ОУН, ПУН, Євген Коновалець, націоналізм, лібералізм.

Попри наявність численних досліджень з історії західноукраїнського суспільства міжвоєнного періоду, які торкаються економічних, політичних, соціальних, культурних проблем, досі залишається нез’ясованою низка питань про співвідношення в ньому різних політичних поглядів, практик та ідеологій. До таких належить питання відносин між представниками націоналістичного й ліберального таборів, зокрема феміністичного крила останнього.

До сьогодні дослідники ідеології та практики ОУН не звертали уваги на зазначену проблему. Більше цікавила вона науковців, які вивчають український жіночий рух між двома світовими війнами. У працях Марти Богачевської-Хом’як, Бориса Савчука, Оксани Маланчук-Рибак, Мирослави Дядюк побіжно розглянуті різні аспекти відносин між ОУН та жіночим рухом з акцентом на їхньому конфліктному потенціалі¹.

Мета дослідження – у статті йтиметься про головні розбіжності між ОУН і представниками ліберального фемінізму в Галичині, а також ставлення останнього до ідеології та практики націоналістичного руху в 1929–1939 рр.

Міжвоєнне західноукраїнське суспільство було представлене різними партіями й організаціями різних політичних спрямувань. І хоча вони ставили за мету побудову самостійної соборної держави на всіх українських етнічних землях, головна їх відмінність – в думках про форми і методи її досягнення, що особливо помітна

¹ *Богачевська-Хом’як М.* Білим по білому: жінки в громадському житті України, 1884–1934 / *М. Богачевська-Хом’як.* – Київ: Либідь, 1995. – 424 с.; *Савчук Б.* Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина XIX – 1939 р.) / *Б. Савчук.* – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1998. – 280 с.; *Маланчук-Рибак О.* Ідеологія та суспільна практика жіночого руху на західноукраїнських землях XIX – першої третини XX ст.: типологія та європейський культурно-історичний контекст / *О. Маланчук-Рибак.* – Чернівці: Книги – XXI, 2006. – 500 с.; *Дядюк М.* Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині. Між тендерною ідентичністю та національною заангажованістю / *М. Дядюк.* – Львів: “Астролябія”, 2011. – 368 с.

у відносинах між українським націоналістичним та ліберальним феміністичним таборами. У міжвоєнний час обидва сформували свої ідеологічні платформи, і що чіткішими вони ставали, то виразнішими виявлялися розбіжності між ними.

Головними та послідовними репрезентантами ідеології ліберального фемінізму в Галичині у досліджуваній період були створений на 3'їзді українських жінок у 1921 р. "Союз українок" та його фактична політична надбудова Дружина княгині Ольги (ДКО) (1938)².

З часу створення "Союз українок" намагався відмежуватися від інших політичних рухів і партій. Протягом 1920-х років таке відмежування від націоналістичного руху було малоймовірним, позаяк значна частина суспільно активних українських жінок або безпосередньо належала до нього, або перебувала в родинних чи дружніх зв'язках з його учасниками. Так, до Групи української націоналістичної молоді, створеної у Празі в 1922 р., входили Софія Парфанович, Ольга Кардаш, Стефанія Гретчак, Стефанія Лозинська, Марія Стецюк. До Групи української державницької молоді (1928) належала дружина Дмитра Донцова Марія Бачинська, яка очолювала "Союз українок" у 1926–1927 рр. Багато дівчат брали участь у діяльності "Союзу української націоналістичної молоді" (1926)³. Касирка команди Української військової організації (УВО) у Львові Олена Федак-Шепарович, пізніше членкиня Головного відділу "Союзу українок", була сестрою Степана Федака, члена УВО, який в 1926 р. брав участь у невдалому замаху на Юзефа Пілсудського, а також сестрою дружин Євгена Коновальця та Андрія Мельника (Ольги та Софії відповідно). Зв'язкова полковника Коновальця Ольга Басараб⁴ була членкинею Головної управи філії "Союзу українок" у Львові аж до трагічної смерті в 1924 р.

Прихильне або ж, принаймні, невороже ставлення "Союзу українок" до націоналістичного руху формувалося в 1920-х роках завдяки деякій співпраці останнього з українськими легальними політичними партіями, зокрема з найбільшою ліберальною силою – Українським національно-демократичним об'єднанням (УНДО). Члени УВО Дмитро Паліїв та Любомир Макарушка належали до нього.

Усі ці обставини суттєво впливали на ставлення "Союзу українок" до українського націоналістичного руху, незважаючи на те, що під час виборів голови організації в 1928 р., якою стала Мілена Рудницька, вирішено не брати участі в діяльності націоналістичного підпілля⁵. Проте це рішення не перешкоджало провідницям "Союзу українок" підтримувати неофіційні контакти з членами створеної в 1929 р. ОУН. Особливо активною в цьому була М. Рудницька. Її син – Іван Кедрин-Рудницький – позиціонував матір як "послідовну ідейну противницю" інтегрального націоналізму ОУН⁶, однак це твердження, на нашу думку, справедливе для пізнішого періоду, тобто, принаймні, кінця 1930-х років. Навіть якщо голова "Союзу українок" із застереженням ставилася до ОУН, то на сьогодні не вдалося

² *Маланчук-Рибак О.* Ідеологія та суспільна практика жіночого руху... – С. 270.

³ *Савчук Б.* Жіноцтво в суспільному житті Західної України... – С. 144.

⁴ *Безжук О.* Матеріали Ольги Басараб: ще раз про розвідувальну діяльність УВО / О. Безжук // Держава та армія: зб. наук. пр. / [редкол.: Л. Дещинський (відп. ред.) та ін.]. – Львів: В-во Національного університету "Львівська політехніка", 2007. – С. 130.

⁵ *Маланчук-Рибак О.* Ідеологія та суспільна практика жіночого руху... – С. 296.

⁶ *Лисяк-Рудницький І.* Між історією і політикою / І. Лисяк-Рудницький. – Мюнхен: "Сучасність", 1973. – С. 242.

віднайти документальних підтверджень ґрунтовної критики програмних засад чи практичної діяльності цієї організації з її боку на початку 1930-х років. Щобільше, М. Рудницька в той час вела активне листування та проводила особисті зустрічі й бесіди з членами Проводу українських націоналістів (ПУН) – Володимиром Мартинцем, Дмитром Андрієвським, Осипом Бойдуником, особистим секретарем полковника Олексю Бойківим, приязно ставилася до голови Проводу ОУН Євгена Коновальця і підтримувала відносини з його сім'єю. Зокрема влітку 1931 р. вона возила сина голови ПУН на літній відпочинок у Ворохту⁷.

Співпраця М. Рудницької з ОУН на початку 1930-х років спричинена не так спільністю засадничих позицій, як розумінням необхідності об'єднання зусиль в умовах актуалізації української проблеми на міжнародній арені, пов'язаної з порушенням національних прав українців у Речі Посполитій та Голодомором у Радянській Україні.

Найбільш успішною була співпраця ОУН із М. Рудницькою у справі “паціфікації” на Західноукраїнських землях (ЗУЗ) на початку 1930-х років. Вона як посол до польського сейму, член УНДО, голова інституції, що співпрацювала з низкою міжнародних жіночих організацій, взяла активну участь у відстоюванні українських національних інтересів не лише в межах Польщі, а й на міжнародній арені. Зокрема члени ОУН та М. Рудницька співпрацювали з протестаційними комітетами, утвореними в різних європейських країнах, де проживала українська національна меншина. Періодично представники цих комітетів, як й інші українські політики, збиралися на конференції в Женеві, що була місцем осідку Ліги Націй, з метою узгодження дій та вироблення спільної платформи. На одній з них, у січні 1931 р., були присутніми члени ОУН В. Мартинець, Д. Андрієвський, О. Богущ, Р. Ярій, Є. Онацький, О. Бойків⁸. Головним завданням українських політиків було добитися від Ліги Націй визнання порушення прав українців у Польщі і, як наслідок, вимагати перегляду рішення Ради послів від 14 березня 1923 р. про належність території Галичини і Волині Польщі. Одним із важелів тиску на міжнародну громадськість була Міжнародна унія товариств для Ліги Націй (інша назва – Міжнародна унія прихильників (приятелів) Ліги Націй), яка складалася з різних організацій, що співпрацювали з Лігою Націй. За її посередництвом матеріали у справі українсько-польських відносин потрапляли до Комісії національних меншин Ліги Націй. ОУН мала деякий вплив на цю структуру завдяки контактам з окремими її членами, оперативність інформування яких про актуальні події на західноукраїнських землях забезпечувалась постійним контактом ОУН із М. Рудницькою, котра передавала необхідні дані про ситуацію у краю. Зокрема в серпні 1931 р. М. Рудницька просила Є. Коновальця передати голові Товариства прихильників Ліги Націй відомості про те, що польська влада не дозволила відкрити у Львові Українське товариство

⁷ Лист Є. Коновальця до Д. Андрієвського від 22 серпня 1931 р. // Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів / [редкол. В. Верига та ін.]. – Київ: В-во Олени Теліги, 2007. – Т. 2. – Ч. 2: Листування Є. Коновальця з Д. Андрієвським; [упоряд.: Ю. Чеченко, наук. ред. Н. Миронець]. – С. 252.

⁸ *Statní ústřední archive v Praze* (далі – SUA). – *Ruske a ukrajinske emigrantske spolky a organizace v CSR* (далі – RUEO). – Karton. 11. – Inv. č. 93. – L. 211.

прихильників Ліги Націй⁹, мотивуючи заборону неправильним оформленням проекту статуту, який нібито суперечив польському законодавству¹⁰.

Важливим питанням у порядку денному сесії Комісії національних меншин 15 лютого 1931 р. була справа “пацифікації”. У результаті обговорення вирішено утворити спеціальну підкомісію, завдання якої – підготувати звіт із відповідного питання. До її складу увійшли українці О. Шульгин, С. Сторонський та заступниця голови Комісії національних меншин голландка Бакер-ван-Боссе¹¹. Позаяк саме остання готувала доповідь у цій справі на засідання комісії, Д. Андрієвський та М. Рудницька налагодили з нею тісні контакти й активно листувалися між собою щодо цього¹². Спільність їхніх позицій виявлялася, зокрема в тому, що і Провід ОУН, і українська посол виступали проти тодішніх намагань УНДО розпочати переговори з польським урядом. Із цього приводу Д. Андрієвський у листі до Є. Коновальця від 5 лютого 1931 р. писав: “Насамперед мусимо втримати наших людей в краю, аби не йшли на угоду з поляками і твердо стояли за додержання поляками їх зобов’язань. Я вже писав свого часу пані Мілені і маю вражіння, що вона поділяє сю думку”¹³. Адресант не помилявся. У листі до О. Бойдуника і голови Проводу ОУН від 27 лютого 1931 р. М. Рудницька негативно оцінила намагання керівництва УНДО досягнути компромісу з польським урядом. Відповідальними за це з українського боку 24 лютого на засіданні ексекютиви УНДО призначено О. Луцького, В. Загайкевича та М. Галушинського. Із приводу цього М. Рудницька зазначала, що польська влада лише використовує факт переговорів із пропагандистською метою – для демонстрації лояльності своєї національної політики на міжнародній арені, натомість не піде на реальні поступки українцям. Її позицію поділяла інша впливова членкиня УНДО О. Шепарович¹⁴. У листі від 5 червня 1931 р. до Д. Андрієвського Є. Коновалець радив йому наголосити в розмовах із М. Рудницькою на тому, що ОУН також виступає проти угоди з поляками¹⁵. Під час особистих зустрічей з полковником у Женеві протягом літа–осені 1931 р. М. Рудницька ділилася переживаннями щодо негативного ставлення до неї угодовсько налаштованої частини УНДО, а також писала про інформаційну кампанію в польських ЗМІ проти неї як активного захисника українських інтересів за кордоном¹⁶.

Важливим тереном спільних дій М. Рудницької та ОУН стала тодішня Великобританія. Українці намагалися сформувані позитивне ставлення британської громадськості до української визвольної справи. Зокрема через пресу ОУН, за посередництвом М. Рудницької, постійно надавала інформацію про ситуацію на ЗУЗ для впливового часопису “Manchester Guardian”, журналіст якої Ф. А. Войгт описав жахіття “пацифікації” після свого візиту восени 1930 р. у Галичину¹⁷. 1 грудня

⁹ Лист Є. Коновальця до Д. Андрієвського від 22 серпня 1931 р. ... – С. 252.

¹⁰ З документів часу // Діло. – 1931. – Ч. 182. – 15 серпня.

¹¹ SUA. – RUESO. – К. 11. – Inv. č. 93. – L. 71.

¹² Лист Д. Андрієвського до Є. Коновальця від 5 лютого 1931 р. // Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів ... – С. 203.

¹³ Там само.

¹⁴ SUA. – RUESO. – К. 11. – Inv. č. 93. – L. 34–36.

¹⁵ Лист Є. Коновальця до Д. Андрієвського від 8 червня 1931 р. // Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів ... – С. 242.

¹⁶ Лист Є. Коновальця до Д. Андрієвського від 2 грудня 1931 р. // Там само. – С. 277.

¹⁷ SUA. – RUESO. – К. 12. – Inv. č. 93. – L. 20.

1930 р. Є. Коновалець звернувся до всіх секретарів ОУН – держав та округ – із проханням подякувати редакції часопису за цю статтю¹⁸. Не менш важливим напрямом міжнародної діяльності українців у той час стали зустрічі та листування з британськими політиками. Зокрема діячі ОУН за сприянням Мілени Рудницької підтримували контакти з Мері Шіпшенкс, яка була її колегою по Міжнародній лізі жінок за мир і свободу¹⁹, а також низкою депутатів британського парламенту, які внесли інтерпеляцію у справі “пацифікації”. Серед них – Сесіл Лейстрейндж Мелоун²⁰, Дороті Вудман, Елен Вількінсон, Ріс Дж. Дейвіс, Бенні Сміт²¹. М. Рудницька узгоджувала з ПУН тексти особистих петицій і звернень до цих осіб, а також відозви Української парламентської репрезентації, які надсилала їм для ознайомлення²². М. Рудницька інформувала Є. Коновальця та інших діячів ПУН про зустрічі і бесіди з представниками британської влади. Зокрема 28 січня 1931 р. Є. Коновалець писав В. Мартинцю, що, за словами М. Рудницької, англійський віце-міністр Бекер запитував її про діяльність УВО²³.

Успішним інформаційним приводом для пропаганди української визвольної справи у Великобританії була поїздка М. Рудницької до цієї країни на початку червня 1931 р. У листі до Є. Онацького від 3 червня 1931 р. вона ділилася враженнями про низку зустрічей з англійськими політиками і журналістами, зокрема з міс Будман – секретарем Унії демократичного контролю, що в січні 1931 р. організувала петицію на захист українського населення, яку підписали 65 депутатів британського парламенту, окремі представники Ліберальної та Лейбористської партій. Також повідомляла про доповіді на українську тематику в Палаті громад та Інституті закордонних справ Великої Британії, які вона виголошувала²⁴. 4 червня 1931 р. М. Рудницька писала Д. Андрієвському про годинну конференцію з віце-міністром закордонних справ Великої Британії Дальтоном. У цьому листі адресантка дякувала за надану можливість приїхати в цю країну “і бути корисною для справи”²⁵. Відтак, можна припустити, що її візит у Велику Британію відбувся за сприяння ОУН, яка й надалі всіляко сприяла закордонним подорожам М. Рудницької, метою яких була актуалізація української проблеми на міжнародній арені. Так, вже наступного місяця М. Селешко влаштував М. Рудницькій зустрічі з українською громадою в Німеччині²⁶.

Негативне для українців рішення Ліги Націй у справі “пацифікації” не стало причиною зниження контактів між ОУН та представниками “Союзу українок”. Новий імпульс цим відносинам поклала справа Голодомору в УРСР. У лютому 1933 р. за сприяння представника ОУН в Італії Євгена Онацького Мілена Рудницька

¹⁸ Ibid. – К. 10. – Inv. č. 93. – L. 711.

¹⁹ Бойків О. Моя співпраця з Полковником / О. Бойків // Життя і смерть полковника Коновальця. – Львів: “Червона калина”, 1993. – С. 123; Бачина-Бачинський С. Щоденник з Женев / С. Бачина-Бачинський // Життя і смерть полковника Коновальця. – Львів: “Червона калина”, 1993. – С. 138.

²⁰ SUA. – RUESO. – К. 10. – Inv. č. 93. – L. 711.

²¹ Лист Є. Коновальця до Д. Андрієвського від 11 липня 1931 р. // Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів ... – С. 246.

²² Там само. – С. 205.

²³ SUA. – RUESO. – К. 11. – Inv. č. 93. – L. 331.

²⁴ Ibid. – L. 42.

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid – L. 69.

мала зустрічі з Беніто Муссоліні та директором відділу Східної Європи у МЗС Італії Петро Квароні.

М. Рудницька спілкувалася з представниками Міжконфесійного комітету допомоги голодуючим Радянського Союзу, організованим за сприяння архієпископа Відня Теодора Інніцера. Очолював цей комітет Евальд Амменде, секретар Конгресу національностей²⁷. Зокрема у грудні 1933 р. М. Рудницька використала можливість поїздки у Відень на засідання Об'єднання українських організацій на чужині з метою переговорів із членами комітету. Про результати цих переговорів, як і нові дані про ситуацію на ЗУЗ, вона повідомляла ОУН через Р. Сушка²⁸.

Ще одним форматом комунікацій ОУН і М. Рудницької у справі антиголодової кампанії стали засідання Рятункових комітетів із різних країн у Женеві, де вона виступала як представниця Українського громадського комітету рятунку, а Д. Андрієвський – Європейського об'єднання українських організацій на чужині.

Зауважимо, що в самій ОУН не було одностайної позиції щодо відносин організації з легальними українськими політиками, зокрема тими, хто входив до “Союзу українок”. На Конференції ОУН у Берліні в 1933 р. “крайовики” С. Бандера та І. Габрусевич виступили проти контактів Проводу з “опортуністами” З. Пеленським, М. Рудницькою, Д. Паліївим та ін.²⁹. Причиною цього було засудження дій ОУН українськими політичними партіями в Галичині. Позиція ж “Союзу українок” у цьому питанні не була настільки однозначною, бо громадська організація об'єднувала жінок різних політичних поглядів. Рядові її члени своєю поведінкою чи заявами виявляли особисте ставлення до суспільно-політичної ситуації в Галичині, зокрема до націоналістичного підпілля, яке могло не відображати настроїв Головного відділу організації. Так, на похороні організаційного референта Краєвої Екзекутиви на ЗУЗ Степана Охримовича, який помер 10 квітня 1931 р. невдовзі після арешту і допитів, була майбутня голова Стрийської філії “Союзу українок” Марія Весоловська³⁰. “Союз українок” осудив вбивство польського посла Тадея Голувка в серпні 1931 р.³¹, однак ініціював наприкінці року акцію протесту у відповідь на трагічну смерть бойовиків УВО Дмитра Данилишина і Василя Біласа, які брали участь у цьому атентаті. Багато членів “Союзу українок” демонстративно одягнули тоді жалобний чорний одяг. У листі до Є. Коновальця з цього приводу М. Рудницька писала: “Моральна сила двох малоосвічених хлопців, їх віра в ідею, просто неймовірна постава спричинили, що не лише вони вийшли світлими героями, але побідною вийшла також організація, до якої вони належали”³².

²⁷ *Барбара Л.* Внесок Мілени Рудницької у боротьбу проти голодомору українського народу [Електронний ресурс] / Л. Барбара. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum%20/Gileya/2013_68/Gileya68/126_doc.pdf

²⁸ Лист Є. Коновальця до Д. Андрієвського від 21 грудня 1933 р. // Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів ... – С. 398.

²⁹ *Врецьона Є.* Мої зустрічі з полковником / Є. Врецьона // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен: Видання фундації ім. Євгена Коновальця, 1974. – С. 476.

³⁰ *Ханас З.* Нариси історії жіночого руху Стрийщини / З. Ханас. – Стрий: Вид. дім “Укрпол”, 2007. – С. 68.

³¹ Мілена Рудницька. Статті. Листи. Документи: зб. докум. і матеріалів про життя, суспільно-політичну діяльність і публіцистичну творчість Мілени Рудницької / [упоряд. М. Дядюк]. – Львів: В-во Отців Василян “Місіонер”, 1998. – С. 560.

³² *Онацький Є.* У вічному місті. Записки українського журналіста. 1934 рік / Є. Онацький. – Торонто: Новий шлях, 1989. – Т. 3. – С. 20.

Жіноча преса в Галичині висвітлювала Варшавський (18 листопада 1935 – 13 січня 1936 рр.) і Львівський (25 травня – 26 червня 1936 р.) судові процеси проти членів ОУН, позаяк на лаві підсудних опинилося чимало української молоді, серед якої були дівчата Катерина Зарицька (21 р.) і Дарія Гнатківська (25 р.). Друкований орган “Союзу українок” “Жінка” писав про ідеалістичні мотиви членів ОУН і критикував католицьку пресу, яка вбачала в їхніх діях нерозуміння наслідків та молодечий запал³³. Також на сторінках часопису друкували репортажі польських журналістів про поведінку ув’язненої Д. Гнатківської в тюрмі, яка принципово відмовлялася говорити там польською мовою, писала про її інтелігентність, впевненість, “велику фізичну й духову культуру”³⁴.

У середині 1930-х років вперше гостро виникає конфлікт між молодими і старшими членками “Союзу українок”. Зокрема провід організації не допустив до виголошення на Українському жіночому конгресі, що відбувся 23–27 червня 1934 р. у Станіславові, доповіді організаційної референтки “Союзу українок” Оксани Лемехи на тему: “Організаційні засади жіночої молоді”. У відповідь на це молоді делегатки затупали ногами і покинули зал. Із цього приводу М. Рудницька писала: “Ми розуміємо їх гарячі почування і тому прощаємо їм”³⁵. Позицію Головного відділу “Союзу українок” зумовили побоювання негативної реакції польської влади на заплановану доповідь. Напередодні конгресу польська влада арештувала кілька членкинь союзу. Зокрема 16 червня заарештовані членкині Станіславівської філії – Ольга Олійник, Одарка Скоччополь, Любов Костецька³⁶. Все це ставило під загрозу проведення конгресу як такого, який мав важливе значення на шляху організаційного становлення та оформлення ідеології українського жіночого руху. Побоювання провідниць організації не були безпідставними. За належність до ОУН польська влада невдовзі після конгресу таки арештувала О. Лемеху, засудивши її 16 листопада 1934 р. до трьох років ув’язнення із зарахуванням одного року слідчої в’язниці³⁷.

Згідно з тодішніми узагальненими даними польських поліцейських органів близько 2–10 % членів місцевих осередків “Союзу українок” у 1934–1935 рр. належали до ОУН. Хоча в різних повітах ця цифра могла коливатися. Наприклад, у Скалатському повіті з 10 кружків “Союзу українок” 5 перебували під впливом ОУН, у Збарзькому повіті – 3 з 11³⁸. Велику прихильність до націоналістичного руху виявляли членкині союзу у Стрийському повіті, звідки походила велика частина активних діячів ОУН. Зокрема за даними місцевого повітового управління польської поліції в 1933 р. із нагоди Великодніх свят осередок “Союзу українок” у Синевідську Вижньому підтримав акцію ОУН зі збору одягу та коштів для арештованих політичних в’язнів, які очікували рішення місцевого окружного суду³⁹. Після розгрому польською владою Крайової Екзекутиви ОУН на ЗУЗ всередині 1930-х років у зв’язку з низкою

³³ Варшавський процес // Жінка. – 1936. – Ч. 1. – 1 січня.

³⁴ Національна гідність // Жінка. – 1936. – Ч. 19. – 1 жовтня.

³⁵ Новий час. – 1934. – 1 липня.

³⁶ Рубель А. Хроніка філії Союзу Українок у Львові / А. Рубель; [наук. ред. І. Монолатія]. – Івано-Франківськ: “Лілея НВ”, 2009. – С. 54.

³⁷ Там само. – С. 91.

³⁸ Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО). – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 1341. – Арк. 24, 30.

³⁹ ДАІФО. – Ф. 68. – Оп. 2. – Спр. 182. – Арк. 148зв.

політичних агентатів, зокрема на міністра внутрішніх справ Польщі Броніслава Перацького, діячі ОУН частково переорієнтували діяльність на легальний сектор, намагаючись влитися до різних організацій, серед яких “Союз українок”⁴⁰.

Загалом, попри відносно невелику кількість членів ОУН у складі “Союзу українок” ігнорувати факт участі молодих жінок у діяльності підпілля керівництво організації не могло. Особливо тоді, коли вони зазнавали переслідувань і репресій від польської влади. Зокрема за клопотанням Олени Кисілевської уникнула ув’язнення письменниця Лариса Мурович (літературний псевдонім – Ліда Мак), яка після цього плідно працювала на культурно-освітній ниві в Коломиї, друкувалася у жіночих часописах, серед них і в “Жіночій долі”⁴¹. На сторінках останнього друкували статті й інших членкинь ОУН того часу, зокрема Стефанії Кадоб’янської-Пришляк – майбутньої діячки Служби безпеки ОУН⁴². Все це свідчить про лояльне ставлення головної редакторки і власниці часопису О. Кисілевської до участі молоді в націоналістичному русі.

Таке ставлення не завжди поділяли інші членкині Головного відділу “Союзу українок”. Мало того, більшість провідниць союзу виступали проти політизації молоді, втягування її до терористичних актів, вважала, що політика безкомпромісної і збройної боротьби проти Польщі та самопожертва за будь-яку ціну – не спосіб будувати Україну та рятувати народ⁴³.

Із цього приводу Мілена Рудницька в листі до активної діячки українського жіночого руху на еміграції Софії Русової від 21 червня 1937 р. виражала занепокоєння “моральним спустошенням” молоді через вплив антидемократичних ідеологій в Галичині⁴⁴. Малось на увазі те, що молодих юнаків і дівчат в ОУН виховували на засадах ідеологічного фанатизму, нетерпимості, безкомпромісно негативного ставлення до ліберальних методів політичної роботи, що, на думку ОУН, не виправдали себе⁴⁵. У такій ситуації, зазначала М. Рудницька, попри те, що жіноча організація повинна бути надпартійною й уникати участі в партійно-політичних питаннях і міжособистих, вона не може оминати політичних справ, натомість “мусить не тільки освідомлювати національно жіноцтво, але і вказувати йому шляхи в переломових для нації хвилинах, мусить кристалізувати і висловлювати національно-політичну волю жіноцтва”⁴⁶.

У низці статей М. Рудницька наголошувала на потребі залучення молоді до діяльності “Союзу українок”, що було важким завданням, на її думку, через неправильне уявлення молоді про ідеологію і завдання українських жіночих організацій. Голова союзу акцентувала, що дівчата вважають фемінізм непотрібним і суперечним ідеології націоналізму⁴⁷. Підставою для таких висновків були численні публічні виступи молодих членкинь “Союзу українок”, особливо студенток, яких

⁴⁰ ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 1283. – Арк. 168.

⁴¹ *Миронець Н.* На тлі трагічної історії / Н. Миронець. – Київ: В-во Олени Теліги, 2003. – С. 25–26.

⁴² *Українська жінка у визвольній боротьбі (1940–1950 рр.): Бібліографічний довідник / [упоряд. Н. Мудра].* – Львів: Світ, 2004. – Вип. 1. – С. 53.

⁴³ *Богачевська М.* Дума України жіночого роду / М. Богачевська. – Київ: “Воскресіння”, 1993. – С. 89.

⁴⁴ Центральний державний історичний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 3889. – Оп. 1. – Спр. 23. – 287 арк.

⁴⁵ Консолідація, тоталізм, жіноцтво // *Жінка.* – 1937. – Ч. 18. – 15 вересня.

⁴⁶ *Рудницька М.* Наші позиції / М. Рудницька // *Жінка.* – 1935. – Ч. 22–23. – 1 грудня.

⁴⁷ Мілена Рудницька. Статті. Листи. Документи ... – С. 223.

сама М. Рудницька називала “горячими націоналістками”⁴⁸. Так, на Звичайних загальних зборах “Союзу українок” у Львові 22–23 грудня 1929 р. представниця Стрийської філії Меланія Кравців зазначила, що організація ставить феміністичні гасла вище національних і недостатньо використовує участь у діяльності міжнародних жіночих об’єднань для захисту українських національних прав⁴⁹. Сама Меланія Кравців невдовзі стала дружиною націоналістичного діяча Михайла Кравціва. В їхньому будинку не раз відбувалися зустрічі різних осіб підпілля, саме тут був керівник організаційної референтури УВО Зенон Коссак під час нападу на пошту в Городку 30 листопада 1932 р.⁵⁰. Її позицію підтримувала інша членкиня Стрийської філії Ольга Гасин (дівоче прізвище – Пеленичка), із 1936 р. дружина військового референта КЕ ОУН на ЗУЗ Олексія Гасина (“Лицаря”)⁵¹. На Загальному з’їзді “Союзу українок” у Львові 2–3 квітня 1936 р. вона заявила, що українська молодь охоче вступатиме до жіночої організації, “коли будуть усунені ідеологічні недосягнення, до яких належить відношення до справ з пункту жіночих, а не загальнонаціон[альних] інтересів”⁵².

Націоналістичний часопис “Студентський шлях” називав фемінізм анахронізмом, який надає жіночому руху шкідливих інтернаціональних рис, наголошуючи, що лише націоналістичний рух може вирішити жіноче питання⁵³. Уявлення націоналістів про “природу жінки” та її гендерні функції дають “Десять заповідей для українки і українця”, в яких зазначено: “...коли ви здорові, то не повинні залишатись неодруженими. ... як українці, вибирайте собі подруга тієї самої крові, що ви. У подружжі не шукайте тільки любовної забавки. Ви повинні мати якнайбільше дітей”⁵⁴.

Полемізуючи з такими твердженнями, М. Рудницька наголошувала, що всі націоналізми хочуть “зіпхнути українську жінку до ролі, яку визначили жінці тотальні диктаторські режими”⁵⁵. Малось на увазі максимальне використання в інтересах держави і нації репродуктивних функцій жінок, що засадничо суперечило самій суті ліберального фемінізму. Для українського жіночого руху того часу домашня господиня перестала бути жіночим ідеалом, її місце посіла політично свідома й віддана громадській роботі жінка⁵⁶.

Різне бачення жіночого питання загострювало конфлікт між “батьками” і “дітьми” в “Союзі українок” у другій половині 1930-х років на тлі загальної суспільно-політичної кризи, спричиненої невдачею “нормалізації” українсько-польських стосунків, а також наростанням напруги в міжнародних відносинах, що сигналізувала

⁴⁸ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАІЛ України). – Ф. 319. – Оп. 1. – Спр. 42. – Арк. 46.

⁴⁹ ЦДАІЛ України. – Ф. 319. – Оп. 1. – Спр. 42. – Арк. 91.

⁵⁰ Мосійчук З. На революційних позиціях / З. Мосійчук // Стрийщина. Історико-мемуарний збірник: у 3-х т. / [ред.: І. Пеленська, К. Баб’як]. – Нью-Йорк; Торонто; Париж; Сідней, 1990. – Т. 1. – С. 248.

⁵¹ Ханас З. “Нічого мені не жаль – тебе мені лиш жаль” до 100-річчя Ольги Гасин [Електронний ресурс] / З. Ханас. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/verchovyna1932>

⁵² ЦДАІЛ України. – Ф. 319. – Оп. 1. – Спр. 82. – Арк. 30.

⁵³ Мілена Рудницька. Статті. Листи. Документи ... – С. 170–171.

⁵⁴ Десять заповідей для українки й українця // Світ молоді. – 1935. – Ч. 3.

⁵⁵ Консолідація, тоталізм, жіноцтво // Жінка. – 1937. – Ч. 18. – 15 вересня.

⁵⁶ Богачевська-Хом’як М. Білим по білому: жінки в громадському житті України, 1884–1934 / М. Богачевська-Хом’як. – Київ: Либідь, 1995. – С. 210.

потребу приготування до переломних історичних моментів. Симптоматичним у цьому плані став загальний з'їзд організації 9–10 жовтня 1937 р. Виступаючи на ньому, О. Гасин виголосила реферат, де акцентувала, що “фемінізм, або жіночий рух є шкідливим для нації, бо він має на меті тільки егоїстичне добро жінки... Сьогодні українське жіноцтво поділилося на два табори: ті, що мають на цілі добро нації, і другі, які хочуть тільки добра для жінки. Фемінізм шкідливий також тому, що ділити суспільство на муштин і жінок. Національну консолідацію вважає нереальною, а консолідація може наступити тільки тоді, коли всі приймуть націоналістичний світогляд”⁵⁷. Її підтримали Ольга Базильків, яка критикувала часопис “Жінка” як такий, що не відповідає потребам націоналістичної молоді, та Меланія Кравців, наголошуючи, що задля добра нації жінки мусять зрезигнувати зі своїх прав, а йти працювати з метою заробітку лише у крайніх випадках: “Фанатизм і п'ястук вважаю природними і конечними способами у боротьбі”⁵⁸. Враження від виступів молодих членкинь було таким великим, що провід організації вирішив не вживати слово “фемінізм” у резолюціях з'їзду, щоб не загострювати протистояння. Належність усіх трьох виступаючих до Стрийської філії “Союзу українок” не може бути підставою для того, щоб заперечувати наявність альтернативних ідей в центральному товаристві у Львові. Як свідчать протоколи засідань Головного відділу, ідеологічні розходження між різними поколіннями в “Союзі українок” яскраво помітні на прикладі виступів мистецтвознавця Віри Свенціцької, доньки директора Національного музею у Львові Іларіона Свенціцького, в якому вона працювала. Відомо, що вона увійшла до складу, сформованої протягом 1931–1932 рр., бойово-розвідувальної п'ятірки ОУН під керівництвом Марії Кос, де, крім них, були Катерина Зарицька, Дарія Гнатківська, Ганна Недзведцька⁵⁹. Як свідок захисту брала участь у Варшавському процесі ОУН, опинилася на лаві звинувачених у Львівському процесі ОУН (була виправдана)⁶⁰. Достовірно не відомо, коли В. Свенціцька вступила до “Союзу українок”, однак на Всеукраїнському жіночому конгресі в 1934 р. вона представляла націоналістичний часопис “Готові”, а вже в 1938 р. фігурує як членкиня освітньо-виховної секції “Союзу українок”. Належність протягом усього передвоєнного десятиліття до націоналістичного підпілля суттєво впливали на її оцінку завдань і мети українського жіноцтва. Зокрема на засіданні Головного відділу “Союзу українок” 26 січня 1938 р. вона вступила в дискусію з цього приводу з М. Рудницькою, приводом до якої стала критична стаття в “Голосі” на адресу часопису “Жінка”. В. Свенціцька, підтримавши негативний відгук “Голосу”, зауважила, що офіційний друкований орган “Союзу українок” “не відповідає зовсім потребам нашої сучасності тому, що навіязує до традицій жіночого руху, які для молодого жіноцтва є вже неактуальні”⁶¹. На запитання М. Рудницької про те, як можна брати участь у діяльності “Союзу українок” і не поділяти ідей жіночого руху, відповіла, що не вважає останній ідентичним із самою організацією. Після

⁵⁷ Загальний З'їзд Союзу Українок // Жінка. – 1937. – Ч. 21–22. – Листопад.

⁵⁸ Там само.

⁵⁹ *Посівнич М.* Воєнно-політична діяльність ОУН в 1929–1939 роках / М. Посівнич. – Львів: Афіша, 2010. – С. 96.

⁶⁰ *Коць-Григорчук Л.* Віра Свенціцька – життя, присвячене музеєві / Л. Коць-Григорчук. – Львів: Стрім, 1995. – С. 8.

⁶¹ ЦДАЛ України. – Ф. 319. – Оп. 1. – Спр. 85. – Арк. 83.

цього уточнила, що “працює в «Союзі Українок» тому, що цього треба для нашого народу, але не нав’язує до традицій жіночого руху”⁶².

Посилення негативного ставлення до ОУН з боку “Союзу українок” у той час спричинене не лише гострою полемікою з приводу жіночого питання, а й через політичну тактику націоналістичного руху у другій половині 1930-х років. ОУН уникала участі в консолідаційних процесах українських політичних партій, вбачаючи в цьому загрозу зменшення своїх впливів в українському еміграційному середовищі, зокрема на території США⁶³, а також керуючись переконанням, що конгрес відбуватиметься під егідою угодовської УНДО і на польські кошти⁶⁴. Ідеологічні мотиви ОУН у цьому випадку М. Рудницька сформулювала так: “Націоналістичні органи – ексклюзивні, вони консолідацію уявляють собі тільки так, щоб суспільність прийняла їх програму”⁶⁵. Думка М. Рудницької не була виявом упередженого ставлення, що засвідчують редакційні статті в націоналістичній пресі, в якій недвозначно наголошувалося: “Ми є проти тих, з ким нам і кому з нами не по дорозі. Ними є всі, хто не погоджується з тими поглядами і на ті правила в суспільному житті, які ми ясно і недвозначно подали”⁶⁶. На протигагу ОУН “Союз українок” активно долучився до підготовки скликання Всеукраїнського національного конгресу, потім – до діяльності Контактного комітету, пресового порозуміння 18 квітня 1938 р., що й призвело до заборони діяльності організації з боку польської влади. 9 вересня цього ж року зареєстровано політичну партію – Дружину княгині Ольги. Молодіжна секція “Союзу українок” виступила проти нової політичної організації, що, на її думку, розмежовувала працю чоловіків та жінок і була “вицвітом феміністичного партикуляризму”⁶⁷. Їх підтримала голова Стрийської філії М. Веселовська, яка не погодилася на створення у Стрию місцевого осередку ДКО⁶⁸. Після відновлення “Союзу українок” 19 жовтня централія організації вимагала відсторонення М. Веселовської від керівництва Стрийською філією “Союзу українок”. Але молоді членкині філії відмовилися. Опозицію до провду очолила М. Кравців, яка виступила проти існування “Союзу українок” як пропагандиста екстремістського фемінізму. Восени 1938 р. вона висунула протест проти одночасного шефства М. Рудницької в “Союзі українок” і ДКО, розглядаючи це крізь призму особистих амбіцій останньої, яка, маючи політичну організацію, хотіла здобути мандат до сейму. Таку позицію підтримала ОУН, що активно виступала проти існування легальних політичних партій взагалі, а тим паче – появи нових. Із цього приводу О. Бойдуник писав: “Але політичні партії ані руш не хочуть погодитися, що вони зайві, що вони стратили рацію існування і що їм треба піти на «емеритуру»”⁶⁹. Націоналістична газета “Голос” закликала жінок не вступати у ДКО⁷⁰. Осередки ОУН на місцях розпочали пропаганду проти цієї

⁶² ЦДІАЛ України. – Ф. 319. – Оп. 1. – Стр. 85. – – Арк. 84.

⁶³ ДАІФО. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 462. – Арк. 34.

⁶⁴ ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 1283. – Арк. 124.

⁶⁵ Мілена Рудницька. Статті. Листи. Документи ... – С. 670.

⁶⁶ З ким ми, проти кого ми і хто ми? // Голос нації. – 1936. – Ч. 2. – 12 липня.

⁶⁷ ЦДІАЛ України. – Ф. 319. – Оп. 1. – Стр. 154. – Арк. 152.

⁶⁸ Там само. – Арк. 175.

⁶⁹ Бойдуник О. До боротьби з партійщиною / О. Бойдуник // Голос нації. – 1937. – Ч. 11. – 21 березня.

⁷⁰ Нова українська партія // Голос. – 1938. – 30 липня.

політичної партії, як і самої жіночої організації, закидаючи їм інтернаціоналізм, космополітизм, антисімейну настанову. Матвій Стахів на засіданні Контактного комітету 23 грудня 1938 р. інформував про подібну ситуацію в Підгайцях⁷¹. ОУН намагалася вплинути і на політичну лінію ДКО через усунення “неблагонадійних” членкинь ради. Зокрема великі застереження діячі ОУН мали щодо ідейних переконань Є. Тишинської та Л. Савойки⁷².

Новий спалах конфлікту спричинений появою в націоналістичному “Голосі” за 22–23 листопада, а за ним і в “Новому часі” за 15 грудня 1938 р. статті “Жіноцтво Стрия проти партійництва” за підписом 40 союзянок зі Стрийської філії⁷³. Того ж дня ця подія стала головним предметом розгляду на засіданні Головного відділу у Львові. Попри заклики Віри Свенціцької і Дори Біленької зрозуміти мотиви авторок листа, керівництво організації вдалося до жорстких заходів⁷⁴. 23 грудня на з’їзді “Союз українок” засудив заяву стріянок і виключив підписантів згідно з параграфом 19 першого тому статуту організації “за шкідливу для Товариства діяльність”⁷⁵. Серед останніх були: М. Весоловська, М. Кравців, Ю. Козак⁷⁶. Призначено нову управу у Стрию, яку очолила Ольга Бачинська⁷⁷. Зі Львова в місто направлено Марію Бассів, яка налагоджувала роботу раніше розпущених 32 сільських кружків Стрийщини, що не підтримали рішення Головного відділу у справі М. Весоловської⁷⁸.

Розгортанню конфлікту перешкодила Друга світова війна. Однак, ймовірно, він таки не мав можливості бути залагодженим, зважаючи на суттєві розбіжності в поглядах щодо завдань українських жінок між молодію і старою генерацією в “Союзі українок”. Серед її впливових членів залишалася багато прихильниць ОУН. Це, зокрема, І. Бережанська, А. Капустій, О. Туркевич-Метельська, О. Ціпановська⁷⁹.

Отже, ліберальний фемінізм відіграв помітну роль у суспільно-політичному житті ЗУЗ у міжвоєнний час, тому й виступав одним із головних суперників ОУН у боротьбі за вплив на молодь. Попри намагання поєднати національну ідею з феміністичними гаслами, організований український жіночий рух суттєво програв цю боротьбу. Прогресивні на той час ліберальні феміністичні ідеї не були зрозумілими для багатьох учасниць українського жіночого руху, які, піддавшись націоналістичній пропаганді, готові були жертвувати значною частиною особистих прав і вбачали суперечність в ідеях націоналізму та фемінізму.

Головними чинниками формування негативного ставлення більшості членкинь “Союзу українок” до ОУН у 1930-ті роки були суттєві ідеологічні розбіжності в

⁷¹ Дядюк М. Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині ... – С. 198.

⁷² Там само.

⁷³ ЦДІАЛ України. – Ф. 319. – Оп. 1. – Спр. 140. – Арк. 76.

⁷⁴ Там само. – Спр. 85. – Арк. 87.

⁷⁵ Сумні події в нашому товаристві // Українка. – 1939. – Ч. 1. – Січень; ЦДІАЛ України. – Ф. 319. – Оп. 1. – Спр. 154. – Арк. 89.

⁷⁶ Пеленська І. Наше організоване жіноцтво / І. Пеленська // Стрийщина. Історико-мемуарний збірник: у 3-х т. / [ред.: І. Пеленська, К. Баб'як]. – Нью-Йорк; Торонто; Париж; Сідней, 1999. – Т. 2. – С. 33.

⁷⁷ ЦДІАЛ України. – Ф. 319. – Оп. 1. – Спр. 154. – Арк. 133.

⁷⁸ Ще про Стрийщину // Громадянка. – 1939. – Ч. 3. – Березень.

⁷⁹ Заброварний С. “Гармонійно єднала любов до музики і до людей” / С. Заброварний // Наше слово. – 2011. – № 52. – 25 грудня.

поглядах на жіноче питання (право на працю, “природа” жінки, материнство), а також на форми і методи визвольної боротьби. Відтак, будь-яка тривала співпраця між союзом й ОУН була неможливою, ситуативною, неофіційною, часто ґрунтувалася на особистих приязних відносинах між представниками цих угруповань.

Marta Havryshko. The attitude of liberal feminism representatives to the OUN in Galicia in 1929–1939

The article analyses attitudes of the Ukrainian Women’s Association to the ideology and practice of the OUN in the second decade of the interwar period. It contrasts perspectives of the OUN and Milena Rudnytska in the early 1930s. It characterizes difference of opinions between young and older members of the Ukrainian Women’s Association on feminism and nationalism.

Key words: Ukrainian Woman’s Union, feminism, Milena Rudnytska, the OUN, the Leadership (Provid) of Ukrainian Nationalists, Yevhen Konovalets, nationalism, liberalism.

Марта Гаврышко. Отношение представителей либерального феминизма к ОУН в 1929–1939 годы

Проанализировано отношение “Союза украинок” к идеологии и практике ОУН во второе междувоенное десятилетие. Прослежены контакты между представителями ОУН и Миленой Рудницкой в начале 1930-х годов. Особое внимание обращено на характеристику разницы во взглядах между молодыми и старшими членами “Союза украинок” на феминизм и национализм.

Ключевые слова: “Союз украинок”, феминизм, Милена Рудницкая, ОУН, Евгений Коновалец, национализм, либерализм.